

Press och utrikespolitik i demokratin

22 maj 1946

Vid ett försök att klargöra och från bestämda utgångspunkter bedöma pressens ställning i internationell politik är det angeläget att till en början analysera vissa allmänna uppfattningar i frågan — uppfattningar som ofta framförs med dogmatisk säkerhet, men oftare skymtar som icke redovisade utgångspunkter för omdömen och reflexioner.

En av dessa föreställningar, som i grunden bestrider det behandlade problemets betydelse, går i sin mest extrema form ut på att pressen icke kan avsevärt påverka de internationella förbindelserna. Pressen, säger eller antyder man, kan genom sina förslag och sin kritik åstadkomma en yttlig oro och irritation, men några svårare förvecklingar är den icke förmögen att frambringa; under inga förhållanden kan tidningskampanjer leda till krigsutbrott. Ty staterna ledes av sina intressen, konflikter uppstår blott på grund av reella motsättningar, tidningsuttalanden och andra opinionsyttringar betyder därför litet eller intet i den ena eller andra riktningen.

Det kan synas onödigt att år 1946

uppta denna tankegång. De senaste årens erfarenheter bör åtminstone ha visat att staterna icke alltid styrs förnuftigt, att deras handlingar icke på längre sikt än ögonblickets överensstämmelse med det egna intressets krav. Men tankegången framträder så ofta som en självklar förutsättning för bestämda resonemang att det är nödvändigt att precisera den; här som i många andra liknande fall blir en precisering likvärdig med en vederläggning. Från idéhistorisk synpunkt saknar föreställningen icke intresse. Den är en utlöpare av en mystik som sedan mer än ett århundrade spelat en roll i debatten. Enligt de äldre engelska liberalerna handlade de enskilda individerna i sitt välförstådda intresse, enligt marxisterna dirigeras klasserna av sina intressen, enligt en rad historiker och deras eftersägare tjänstgör det nationella intresset på samma

sätt som direktiv. Bakom allt detta ligger en vag tro på en faktor som obönhörligt driver utvecklingen framåt i en rationell riktning. En teleologi, en tro på skeendets ändamålsenlighet — detta tankeförvirringens Gibraltar — behärskar sättet att tänka.

Endast genom konkreta undersökningar är det möjligt att närmare belysa frågan. Atskilliga sådana undersökningar av stort värde har gjorts; en bok som särskilt bör anbefallas är Hale's huvudsakligen åt de tysk-engelska relationerna 1890—1914 ägnade arbete, "Publicity and diplomacy" (1940). Man har givit intressanta analyser av pressdiskussionen i samband med särskilda tvister och konflikter eller under längre perioder samt även formulerat några allmänna erfarenhetssatser. Känt är att den amerikanska pressens, främst Hearstpressens, hetsiga agitation mot Spanien anses ha bidragit till krigsutbrottet 1898; i en rad andra fall har pressens hållning på mindre starka skäl påståtts ha spelat en liknande roll. Utrikespolitiska motsättningar har i regel åtföljts av pressfejder, såsom mellan Frankrike och Tyskland respektive England och Tyskland under kriserna före det första världskriget. Den

allmänna opinionen har härigenom drivits till ett lidelsefullt ställningstagande, och detta kan i sin tur ha påverkat regeringarna. I vissa fall ha dock häftiga kampanjer kunnat föra mellan tidningarna i skilda länder utan att detta påtagligt försämra det officiella förhållandet. Flera av de generella iakttagelser som gjorts är av intresse ur allmän nationalpsykologisk synpunkt snarare än för bedömandet av pressens ställning. Under en pressfejd citerar den nationalistiska pressen i ett land huvudsakligen den nationalistiska pressen i motståndarlandet, och på detta sätt bringas upphetsningen att stiga. Varje lands press beskriver de egna politikerna som fredliga, hederliga och lättrogna, det andra landets som

aggressiva, hänsynslösa och realistiska. Man säger att den nationella känslan i det egna landet är svag och propagandan för de egna intressena bristfällig, medan rakt motsatta förhållanden råder i det främmande landet. Under världskriget, skriver Georges Weill (Le Journal, 1934), inbillade sig varje nation att den egna propagandan var dåligt skött och att fiendens propaganda var fulländad.

Så mycket är klart att pressen icke har rätt att undandra sig ansvar för sina uttalanden i utrikesfrågor genom att förklara dem reellt betydelselösa. Pressen kan genom kampanjer mot ett främmande land bidra till uppkomsten av en aggressiv eller krigisk stämning, som blir en medverkande orsak till tvist eller väpnad konflikt. Uteslutet är icke heller, ehuru detta fall är mindre sannolikt, att presskritik i ett land kan framkalla fara för angrepp från ett annat land, vare sig på grund av att detta senare land känner sig hotat eller på grund av att dess av rationella överväganden obundna ledare känner sig förolämpade.

Men längre än till så ytterligt allmänna påståenden är det knappast möjligt att komma. Då stundom mera långtgående slutsatser dras i den ena eller den andra riktningen synes man betrakta journalismen som något från samhällslivet i övrigt isolerat, man beaktar icke att pressen handhar blott en del av den verksamhet varigenom opinionerna skapas och uttryckes och att det behövs en kombination av sakliga motsättningar och känsla av fiendskap för att åstadkomma tvistigheter eller krig. Någon anledning att anta att pressen på grund av inneboende tendenser skulle systematiskt verka i den ena eller den andra riktningen finns inte. Det har sagts att tidningarna blåser upp utrikespolitiska misshälligheter i vilka det egna landet är inblandat för att göra sensation och få sina upplagor ökade. Det har också sagts att de skjuter undan nyheter av detta slag därför att fruktan för krig avskräcker både läsare och annonsörer. Ingen av dessa motsägande åsikter torde ha något fog. Den någon gång framskyntande tanken att pressen hetsar till krig därför att den till stor del ägs av kapitalister bygger på den förvrängda marxism enligt vilken kapitalisterna med nödvändighet skulle önska krig.

Hur bör då pressen uppträda i utrikesfrågor? När det gäller att besvara denna fråga framträder i debatten några tämligen klart skilda synpunkter, som i korthet bör granskas.

1932

En av dessa, som under krig och kriser tenderar att dominera, är kravet på lojalitet mot det egna landet, dvs. den egna regeringen. Man säger att statsledningen bäst kan överblicka konsekvenserna av åtgärder och uttalanden, att en samling kring dess uppfattning är ägnad att stärka statens position utåt, medan inre splittring undergräver de styrandes auktoritet. En högt uppsatt tjänsteman i utrikesdepartementet har nyligen (Almanack för alla 1945) hävdad att utrikesledningen på grund av kunskaper och erfarenhet måste besitta en överlägsen förmåga; den vägledning den ger folkrepresentanterna — och detta måste i lika hög grad gälla tidningarna — behöver man icke frukta, "ty de har ett osvikligt medel att pröva värdet av den sakkunskap som ställts till deras förfogande — i händelsernas egen gång".

I föregående artikel har skälen varför en sådan uppfattning icke kan godtas delvis redan angivits. Det bör tillfogas att dess accepterande innebär den demokratiska debattens avskaffande på det viktigaste av alla områden. En öppen diplomati i den meningen att alla förhandlingar skulle föras inför offentligheten är visserligen otänkbar, och redan härav följer en begränsning i diskussionen. Men i stort sett kan inom utrikespolitiken samma principer tillämpas som t. ex. inom försvars- och socialpolitik. Riktlinjerna och målen, till stor del även medlen för handlandet kan vara föremål för allmän och fri debatt. Föreställningen att utrikesdepartementet sitter inne med hemligheter vilka är avgörande för bedömandet

av läget brukar icke vinna bekräftelse då de diplomatiska aktstyckena rörande en viss kris publiceras — snarare blir man överraskad av det ringa mått av djupare insikt som varit för handen hos de styrande. Tanken att press och folkrepresentation bör avstå från ingående kritik och nöja sig med att i efterhand fastställa hur sakkunskapen skött sig är icke förledande; den sortens kontroll kan komma för sent — det är tillräckligt att peka på det finska exemplet.

Enligt en annan synpunkt, som företrädesvis begagnas i fråga om allmänna bedömanden av det utrikespolitiska läget, bör pressen i princip vara optimistisk. Opinionens vägledare bör, anser man, tro eller åtminstone låtsas tro på fred och samförstånd mellan folken, ty om folken tror på en lyckosam utveck-

ling blir denna mera sannolik. Detta sätt att resonera har under de senaste årtiondena firat triumfer. Under 1930-talet framställdes på många håll tilliten till Nationernas förbund som en insats i fredens intresse, och vantro gjordes nära nog liktydig med krigshets. Även efter detta världskrig går samma tanke som ett ledmotiv genom böcker och artiklar. Man skall tro på att de tre världsmakterna blir eniga, annars visar man ovilja mot en sådan enighet. Om någon gång samförstånd uppnås är det skäl att jubla, om tvisterna är hårda skall man ändå vara glad, ty grälet rensar luften. T. o. m. den skepsis som den nya fredsorganisationen möter ger anledning till optimism, ty den visar en sund realism, ur vilken världsfreden spelas.

Naturligtvis ligger det något i denna form av Christian Science. Men icke tillräckligt för att den bör omfattas. Ty dels beror världsfreden endast i ringa mån på massornas optimism, dels är denna optimism — liksom pacifismen över huvud — meningslös, om den icke delas av alla folk. Kriget är ej, som stundom påstås, en följd av den onda viljan hos alla, utan snarare av maktlystnaden och intoleransen hos några få. På denna väg kan pressen därför icke komma från sin skyldighet att efter bästa förmåga upplysa och kommentera. Den jämförelsevis skeptiska inställning som råder beträffande Förenta nationerna är tilltalande så till vida som den begränsat summan av mänsklig dårskap, men den är sannerligen ingen fredsgaranti.

En av många skribenter omhuldad tankegång på området kan betecknas som uppriktighetssynpunkten. Pressen bör, skriver Francis Williams, ge uttryck åt de misstankar och den misstro som eventuellt hysas av folket i det egna landet gentemot andra folk. Härigenom klargörs de svårigheter som tynger förhållandet mellan folken, och det blir möjligt att nå avspänning och samförstånd. Även i denna uppfattning ligger ett uns av sanning. Men i det internationella livet, liksom i det privata, blir uppriktigheten lätt ett camouflage för bristande behärskning eller ren illvilja. De na-

tionella fördomarna gentemot andra folk är så starka att deras ohämmade deklarerande säkerligen icke skulle stämma till försonlighet och tillgivenhet; detsamma gäller misstankarna om onda avsikter i det konkreta fallet. Enskilda personer emellan kan intimiteten vara så stor och framför allt sympatin så odiskutabel att uppriktighet i betydande grad är möjlig; det är svårt att tänka sig ett liknande förhållande mellan stater och folk. Även pressen måste därför till viss grad

vara diplomatisk; den kan icke söka skydd bakom ärlighetskravet, lika litet som bakom den förmenta harmoniosheten, optimismen eller regeringen.

Herbert Tingsten

Föregående artikel i serien var införd den 19 dennes.

1482